

Dr. Zeynep Elif Yıldız

II. Başkan, Jeolojik Araştırmalar Derneği
zeynepelif@zeynepelifyildizel.com
twitter: @ZeynepYildizel
facebook: facebook.com/zeynepelifyildizel
www.zeynepelifyildizel.com

I. Dünya Savaşı ile II. Dünya Savaşı Arasında PETROL İÇİN YAPILAN GİZLİ ANTLAŞMALAR VE KARTELLER (1914-1940)

1900 lü yılların başına kadar Amerika Birleşik devletleri, petrol endüstrisinde rakipsiz olsa da, bu dönemden itibaren dünyanın çeşitli yerlerinde ki rakipler ortaya çıkmaya başlamıştır. 1908 yılında **Masjed Soleyman** da yapılan keşif Dünya tarihinin akışını değiştirmiş ve Orta Doğu'da süregelen ve devam edecek olan karşılığın temelini oluşturmuştur. 1914 yılında I. Dünya Savaşı patlak vermiş ve Osmanlı topraklarında ki petrol zenginliği paylaşılmaya başlanılmıştır. Bu paylaşımın baş aktörü olarak da **İngiltere, Fransa ve Gülbekyan** tarih sahnesinde yerini almıştır. I. Dünya Savaşının mimarı Churchill'in meşhur "*bir damla petrol, bir damla kan'dan daha değerlidir*" sözü tarihin neyin üstüne kurgulandığının açık bir ifadesidir Tüm bunlar ve savaşın nedenleri Şubat ayı yazımızda bahsedilmiştir.

Peki, I. Dünya Savaşı ile II. Dünya Savaşı arasındaki sürede petrol tarihi üzerine neler yaşandı?

Öncelikle Osmanlı topraklarındaki petrolü ele geçirmek isteyen İngiltere ve Almanya yanlarında Gülbekyan ile birlikte bir takım petrol imtiyazları elde etmek için beraber hareket ederken, birden I. Dünya Savaşının başlaması ile birlikte ayrı cephelerde yer almışlardır. II. Abdülhamit'e yapılan Osmanlı'nın Petrol haritası bir **Alman jeolog** tarafından yapılmış ve hem Almanlar hem de İngilizler bu bölgeyi tek başlarına sömürmek istemişlerdir. Bu nedenle de **ayrı cephelerde** yer almışlardır.

Ancak paylaşılması uğruna Savaş çıkarılan **Osmanlı Devletini** de savaşa alınması söz konusu olduğundan, Almanlar hepimizin bildiği gibi Osmanlı Bayrağı çekilen ve Türk ismi verilen zırhlılar ile Rus limanlarını bombalamıştır. Savaşın başlaması ile birlikte ülkeler kendi çıkarlarını korumak için gizli anlaşmalar olup başlamışlardır.

Bunlar a) **1915 Boğazlar antlaşması**, b) **1915 Londra Antlaşması**, c) **1916 Sykes Picot Antlaşması**, d) **1916 Petrograd Antlaşması**, e) **1916 Mac Mahon** ve f) **1917 Saint Jean de Maurienne** Antlaşmasıdır. Tüm bu anlaşmalar değişik gruplar halinde İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya arasında yapılmış ikili gizli anlaşmalar olup amaçları, Osmanlı Devletinden kalacak mirasın, kendi çıkarları için gerekli olan bölümüne sahip olmaktır. Burada dikkati çeken kısım İngiltere'nin hep **petrol bölgelerini** elinde tutmaya yönelik çabalarının olması ve yanlarında sadece Fransızları bulundurmalarıdır. Her iki ülkede kendi bekarlarının petrole sahip olmaktan geçtiğini farkındaydılar. 1917 yılında Rusya'da gerçekleşen Bolşevik İhtilali sonunda kurulan yeni Sosyalist Rus Devlet tarafından bu anlaşmalar **dünya kamuoyuna** duyurulmuştur. 1920 yılında Sevri Antlaşmasının maddelerini oluşturmak için San Remo konferansı İtalya'nın San Remo şehrinde toplanmıştır.

Bu konferansa İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan ve Belçika temsilcileri katılmıştır. Ayrıca bu konferansı petrol paylaşımı açısından

önemli hale getiren, **İngiltere ile Fransa arasında** bir petrol antlaşması imzalanmış olmasıdır. Bu antlaşmaya göre daha önce Fransızlara bırakılan Musul'un İngiltere'nin Irak manda bölgesinde yer alması ve karşılığında Fransa'ya Irak petrollerinden **%25** hisse verilmesi ve petrol taşıma imtiyazları tanınması kararlaştırılmıştır. Çünkü 1912 yılında kurulan **Turkish Petroleum Company'nin** (geçen ayki yazımızda detayları mevcuttur) **%50'sini** 1914 yılında Anglo-Persian Oil Company satın almıştır. Özetle TPC artık İngiltere hükümetinin kontrolü altındadır. Tıpkı İran'da petrol arayan **Anglo-Persian Oil Company (APOC)** gibi. Ayrıca tam I. Dünya Savaşı çıkmadan az önce Osmanlı Devletinden bugünkü **Irak topraklarında kalan, Kerkük, Musul** havalisinde petrol arama imtiyazı almak üzereydiler. Böylece San Remo konferansı ile İngiltere Mezopotamya petrolleri üzerinde mutlak kontrol sahibi oluyordu. Fransa ise TPC de mevcut Alman hisselerine el koymak için **CFP (Compagnie Française des Pétroles)** kurmuştur. Bu paylaşımın dışında kalan Amerika Birleşik Devletleri ve İtalya duruma itiraz etmişlerdir. Amerika petrol şirketlerine TPC'nin bir miktar hisselerini almalarına müsaade edilmiş de 1928 yılına kadar müzakereler sonuçlanmamıştır. Bu arada 1920 yılında İngiltere mandasında kurulan Irak, TPC'ye petrol arama imtiyazı için bir öncelik hakkı tanımamıştır.

ÖNCELİKLE OSMANLI TOPRAKLARINDAKİ PETROLÜ ELE GEÇİRMEK İSTİYEN İNGİLTERE VE ALMANYA YANLARINDA GÜLBENKYAN İLE BİRLİKTE BİR TAKIM PETROL İMTİYAZLARI ELDE ETMEK İÇİN BERABER HAREKET EDERKEN, BİRDEN I. DÜNYA ŞAFAŞININ BAŞLAMASI İLE BİRLİKTE AYRI CEPHELERDE YER ALMIŞLARDIR. II. ABDÜLHAMİT'E YAPILAN OSMANLI'NIN PETROL HARİTASI BİR ALMAN JEOLG TARAFINDAN YAPILMIŞ VE HEM ALMANLAR HEM DE İNGİLİZLER BU BÖLGEYİ TEK BAŞLARINA SÖMÜRMEK İSTEMİŞLERDİR.

Sevri Antlaşması

Sykes Picot Antlaşması-1916

YİNE 1928 YILINDA TPC ŞİRKETİNİN ORTAKLARI "RED LINE AGREEMENT" ANTLAŞMASINI İMZALAMIS-LARDIR. BU ANTLAŞMA GÜLBENKYAN TARAFINDAN ÇİZİLMİŞTİR; AMACI BU TOPRAKLARDA YAPILACAK HER BİR ANTLAŞMADAN %5 ELDE EDEBİLMEK-TİR. GÜLBENKYAN'IN ÇİZDİĞİ BU "RED LINE" OSMANLI'NIN ORTADOĞU'DAKİ TÜM TOPRAKLARINI VE ANADOLU'YU (BUGÜNKÜ TÜRKİYE) İÇİNE ALIYOR-DU. SADECE KUVEYT DIŞARIDA BIRAKILMIŞTI; ÇÜNKÜ KUVEYT İNGİLİZLERE AYRILMIŞTIR.

1925 yılında TPC 75 yıllığına bir petrol arama ruhsatı almıştır. Irak hükümeti bu antlaşmadan hem "royalty" (devlet hissesi) hemde üretilen ton başına sabit bir ücret almıştır. Royalty ödemeleri şirketin kârına göre düzenlendiği için 25 yıl sonra Irak royalty ödemesi alabilmiştir. TPC kendine verilen bu ruhsat alanında 1927 yılında Kerkük Sahasını keşfetmiştir. 1928 yılında TPC'nin ortakları yeniden şirketin fonksiyonlarını ve oluşumunu masaya yatırmışlardır. Bu yeni müzakere sonucu TPC, Anglo-Persian Oil Company, the Dutch Shell, the CFP ve Near East Development Corporation (5 Amerikan petrol şirketinin ortak oluşumu) ve Gülbenny'dan oluşan ve kâr amacı gütmeyen İngiltere'de kayıtlı ve ana şirketleri için ton başına belirli bir ücret karşılığı petrol üreten bir hale getirilmiştir. Ayrıca Anglo Persian Oil Company hisse oranlarını düşürdüğü için %10luk bir royalty hakkına sahip olmuştur. Yine 1928 yılında TPC şirketinin ortakları "Red Line Agreement" antlaşmasını imzalamışlardır. Bu antlaşmanın amacı ortakların birbirinden bağımsız bir şekilde (eski) Osmanlı topraklarında petrol aramalarını engellemektir. Bu antlaşma Gülbenny tarafından çizilmiştir; amacı bu topraklarda yapılacak her bir antlaşmadan %5 elde edebilmektir. Gülbenny'nin çizdiği bu "Red Line" Osmanlı'nın Ortadoğu'daki tüm topraklarını ve Anadolu'yu (bugünkü Türkiye) içine alıyordu. Sadece Kuveyt dışarıda bırakılmıştı; çünkü Kuveyt İngilizlere ayrılmıştır. Gülbenny'nin bu antlaşmasının diğer

ortakları bugünün dev petrol şirketleridir. İki büyük Amerikan petrol şirketi (Standard Oil of New Jersey ve Socony-Vacuum) Suudi Arabistan'ın petrol potansiyelini geliştirmek için ARAMCO ortak olmak istemişler ancak "Red Line Agreement" buna engel olmuştur. Bu nedenle Amerikalılar II. Dünya Savaşı'nın "Red Line Agreement" 'in yürürlükten kalkmasına neden olduğu görüşünü savunmuşlar ve mahkemece sorun çözüldükten sonra Amerika ARAMCO şirketine ortak olmuştur.

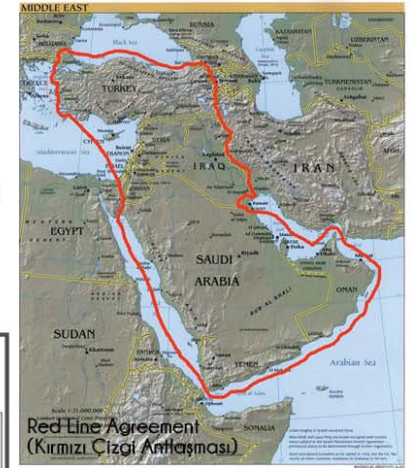
1928 yılında yaratılan bu petrol kulübü yaklaşık 30 yıl sonra yerini diğer bir kartele bırakmış; 1960 yılında OPEC (Organization of Petroleum Exporting Countries) kurulmuştur. 1929 yılında TPC adını IPC (Iraq Petroleum Company) olarak değiştirmiş ve 1931 yılında verdiği Kerkük petrol imtiyazını tekrar masaya yatırmış. 1935 yılına kadar Akdeniz'e uzanan iki petrol boru hattı ve ek hükümet ödemeleri karşılığında yeniden 70 yıllığına 83.200 km² alan için petrol kontratı imzalanmıştır. 1932 yılında Irak, İtalyan ve İngiliz'lerden oluşan BODC (British Oil Development Company) şirketine Dicle nehrinin batısında 120.000 km² lik bir petrol ruhsatı vermiştir. Bu şirketin finansal durumu iyi olmadığı için 1941 yılında IPC BODC'yi satın almıştır.

Aynı zamanda IPC Irak hükümetinden 1938 yılında Basra bölgesinden bir ruhsat alırlar ve Basrah Petroleum Company (BPC) şirketini kurarak

tekel konumlarını devam ettirmişlerdir. Tüm bunlar olurken üretilen petrolün Irak dışına taşınması sıkıntı oluşturmaktadır. Aslında Fransa I. Dünya Savaşı sırasında IPC ortak olurken amacı, yapılacak petrol boru hattının sömürge Suriye'den Akdeniz limanına ulaşmasıdır. Ancak İngilizler Filistin'deki Haifa limanını istemektedirler. Sonuç olarak Kerkük sahasından çıkan petrol boru hattı Hadithah'a kadar (Irak içindedir) gelip bu bölgeden ikiye ayrılır ve bir kolu Suriye den diğer kolu ise Haifa'ya gidecek şekilde inşa edilmiştir. Suriye'den geçen kısım 1982 yılında Haifa limanına giden kısım ise 1948 yılında kapatılmıştır. 1938 yılında II. Dünya Savaşı öncesi Irak günde 4 milyon varil petrol ihraç etmekteydi. Günümüzde ise Kerkük-Ceyhan ve Basra çıkışlarından toplam 3 milyon varil petrol ihraç etmektedir.

Cöürnen odur ki petrol endüstrisinin de tüm ülkeler tröst olmak istemektedirler. Bu nedenle "Red Line Agreement" gibi kırmızı çizgi antlaşmaları yapılmıştır. Petrol endüstrisinin doğuşundan itibaren karteller mevcut olmuştur. Ve bir kartelin yıkılmasına uğraşılmasının nedeni dışarda kalanların kendi lehlerine kartel kurma amaçlarıdır. Kişisel görüşüm odur ki Standard Oil tröstünü Amerika senatosu yıkarken aslında bu sektörün işleyişini değiştirmeye çalışmış ama başarılı olamamıştır. Üstüne bu büyüklükteki bir şirketi parçalayarak 37 küçük şirket haline dönüştürmesi bence I. Dünya Savaşı'nda ki paylaşımları dışında kalmasına neden olmuştur. Gelecek ay son olarak "seven sisters" ve OPEC kartellerini anlatarak Dünya petrol endüstrisinin nereden geldiği ve nereye gideceği konusunda detaylı bir özet yapmış olacağım.

Unutmayalım ki geçmişte ne yaşanmışsa gelecekte de aynı şeyin yaşanma ihtimali yüksektir. Çünkü; geçmiş geleceğin aynasıdır.

1900'LÜ YILLARIN BAŞINA KADAR AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ, PETROL ENDÜSTRİSİNDE RAKİPSİZ OLSA DA, BU DÖNEMDEN İTİBAREN DÜNYANIN ÇEŞİTLİ YERLERİNDE Kİ RAKİPLER ORTAYA ÇIKMAYA BAŞLAMISHTIR. 1908 YILINDA MAŞJED SOLEYMAN DA YAPILAN KEŞİF DÜNYA TARİHİNİN AKIŞINI DEĞİŞTİRMİŞ VE ORTA DOĞU'DA SÜREGELEN VE DEVAM EDECEK OLAN KARIŞIKLIĞIN TEMELİNİ OLUŞTURMUŞTUR.

